

УДК 343.13:061.16С (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.47>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ АДВОКАТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ¹

Плотнікова М.В.,*кандидат юридичних наук, доцент,**Сумський державний університет*

ORCID: 0000-0002-6330-0874

Швагер О.А.,*кандидат юридичних наук, доцент,**Сумський державний університет*

ORCID: 0000-0001-6119-5831

Плотнікова М.В., Швагер О.А. Забезпечення свободи вираження поглядів адвокатів у контексті реалізації європейських стандартів права на доступ до правосуддя.

Стаття присвячена характеристиці нормативних засад свободи вираження поглядів адвокатами як одного із критеріїв доступності правосуддя в національному та європейському праві, дослідити практику ЄСПЛ по статті 10 ЄКПЛ щодо захисту прав адвокатів.

Відзначаючи актуальність обраної теми щодо України, звертається увага на те, що питання балансу між свободою адвоката висловлювати свої погляди та повагою до суду набуває актуальності з огляду на потребу завершити реформу правосуддя, зміцнити роль адвокатури у відповідності європейським стандартам. Тож дослідження свободи вираження поглядів адвокатів є важливим не лише для вдосконалення національного законодавства й дисциплінарної практики, а й для забезпечення реального доступу громадян до правосуддя через ефективну й незалежну адвокатуру.

Автори, розглядаючи право на свободу вираження поглядів адвокатами, зазначають, що слід зважати на вимоги професійної етики, повагу до суду, збереження довіри до правосуддя, тоді постає питання про допустимі межі такої свободи та адекватну реакцію суспільства на ті чи інші висловлювання. Потрібно встановити баланс між гарантією незалежності адвокатів і відповідальністю за етичне використання свободи слова. У статті наведені окремі важливі позиції ЄСПЛ за статтею 10 ЄКПЛ щодо захисту прав адвокатів.

Автори приходять до висновків про те, що питання доступу до правосуддя в демократичному суспільстві залежить і від тих, хто формує судову практику, але і від тих хто формує громадську думку. Для того, щоб забезпечити ефективну співпрацю та взаєморозуміння між обома сторонами важливо докладати значних зусиль щоб забезпечити максимальну прозорість роботи системи правосуддя, чесність і професіоналізм її представників. Адвокат виступає не лише представником інтересів клієнта, а й активним учасником функціонування системи правосуддя, тому обмеження його можливостей вільно висловлювати правові позиції, критикувати дії органів влади чи суду, заявляти про порушення прав здатне підірвати ефективність судового захисту. Саме тому незалежність, професійна етика та свобода висловлювання адвокатів мають бути предметом особливого захисту.

Ключові слова: доступ до правосуддя, європейські стандарти, адвокатура, захист прав клієнта, свобода вираження поглядів, практика ЄСПЛ.

Plotnikova M.V., Shvaher O.A. Ensuring the lawyers' freedom of expression in the context of implementing European standards of the right to access to justice

The article is devoted to the characteristics of the normative principles on the one of the criteria for access to justice in national and European law, to study the practice of the European Court of Human Rights under the Article 10 of the ECHR on the protection of the lawyers' freedom of expression rights.

¹ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти 101175484 – EUJustice4U – ERASMUS-ЖМО-2024-HEI-TCH-RSCH «Доступ до правосуддя: кращі практики ЄС для України» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

Noting the relevance of the chosen actuality for Ukraine, attention is drawn to the fact that the issue of the balance between the freedom of a lawyer to express the views and the importance to the court is gaining relevance in view of the need to complete the reform of procedural justice, to strengthen the bar in accordance with European standards. Therefore, the study of the lawyers' freedom of expression is a place not only for improving national legislation and disciplinary practice, but also for ensuring real access of citizens to justice through an effective and independent bar.

The authors, considering the right of lawyers to freedom of expression, note that one should take into account the requirements of professional ethics, respect for the court, and maintaining trust in justice, then the question arises of the permissible limits of such freedom and the adequate reaction of society to certain statements. It is necessary to establish a balance between the guarantee of the independence of lawyers and responsibility for the ethical use of freedom of speech. The article presents some relevant positions of the ECHR under Article 10 of the ECHR on the protection of the rights of lawyers.

The authors conclude that the issue of access to justice in a democratic society depends both on those who form judicial practice and on those who form public opinion. In order to ensure effective cooperation and mutual understanding between both parties, it is important to make significant efforts to ensure maximum transparency of the work of the justice system, honesty and professionalism of its representatives. A lawyer acts not only as a representative of the client's interests, but also as an active participant in the functioning of the justice system, therefore, limiting his ability to freely express legal positions, criticize the actions of authorities or the court, and report violations of legal opportunities can undermine the effectiveness of judicial protection. That is why the independence, professional ethics and freedom of attorneys should be subject to special protection.

Key words: access to justice, European standards, bar, clients' rights protection, freedom of expression, ECHR practice.

Постановка проблеми. Одним з критеріїв доступу до правосуддя є правова допомога, яка обов'язково має бути надана в кримінальних справах, щодо цивільних справ існують різні підходи. Власне тому адвокатура є не лише професійною спільнотою, що захищає інтереси клієнтів, а й системоутворюючим елементом демократичної держави, без якого реалізація права на справедливий суд і доступ до правосуддя втрачає практичний зміст. Реалізуючи функцію захисту адвокат в інтересах клієнта висловлює правові позиції, критикує дії державних органів, заявляє про порушення прав людини. Постає питання чи є межі критики, яку може висловлювати адвокат під час представництва інтересів клієнтів. Загалом свобода вираження поглядів є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих статтею 10 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). І хоча у цій статті допускається, що це право може підлягати певним формальностям, умовам, обмеженням чи санкціям, ступінь обмежень має бути передбачений у законі, бути необхідним у демократичному суспільстві та відповідати чітко визначеній меті. Мета таких обмежень досить широка: захист національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі, захист репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

У сучасній європейській практиці збільшуються випадки притягнення адвокатів до дисциплінарної або кримінальної відповідальності за висловлювання у суді чи в публічному просторі. Наведемо декілька прикладів. По-перше, справа Фукс проти Німеччини (№ 29222/11 та 64345/11), за якою до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) звернувся німецький адвокат, який зазнав дисциплінарного та кримінального переслідування за наклепницькі висловлювання щодо експерта з інформатики, висловлені в письмових зауваженнях, наданих суду та пов'язаних з обвинувальним актом. Під час представництва клієнта, звинуваченого у завантаженні дитячої порнографії на його комп'ютер, пан Фукс стверджував, що приватний експерт, який розшифрував файли міг маніпулювати даними, щоб отримати докази, необхідні прокуратурі. Експерт подав позов про наклеп, і пана Фукса було засуджено, зокрема, до штрафу. ЄСПЛ, розглядаючи справу не встановив порушення прав адвоката на свободу вираження поглядів [1]. Можна також навести справу д-ра Шарлотти Праудман, у зв'язку з дисциплінарним трибуналом Ради зі стандартів адвокатури Великої Британії щодо неї через публікацію в Твіттері критики рішення у справі клієнтки. У своїй публікації пані Праудман припустила, що суддя як член «хлопчачого клубу» упереджено аргументував своє рішення та применшив значення домашнього насильства, з яким стикнулася її клієнтка. Адвокатку звинуватили в поведінці, «яка могла б підірвати довіру громадськості до неї та професії». Зрештою після дворічного розгляду справи трибунал визнав, що висловлена критика була в межах свободи вираження поглядів, передбачених ст. 10 ЄКПЛ [2]. Цікавою у контексті нашого дослідження є справа двох італійських адвокатів, яких намагалися притягнути до кримінальної відповідальності

за наклеп, а саме за твердження про ймовірне ухилення від сплати податків чоловіком клієнтки, яку вони представляли у справі про розірвання шлюбу та поділ майна. Прокуратура обґрунтовувала, що адвокати вжили принизливі, дискредитуючі та безпідставно агресивні висловлення, проте суд визнав, що заяви адвокатів на шкоду протилежній стороні, що містяться в поясненнях захисту, були доречними з огляду на суто юридичні аспекти цивільного провадження [3]. У випадку з французьким адвокатом Рафаелем Кемпфом поліція розпочала кримінальне розслідування у справі про наклеп у зв'язку з «їдким» листом до начальника колонії, який відмовився перевести з одиночного ув'язнення клієнтку адвоката не зважаючи на наявне рішення суду [4]. Тож, розглядаючи право на свободу вираження поглядів адвокатами звісно слід зважати на вимоги професійної етики, повагу до суду, збереження довіри до правосуддя, але постає питання про допустимі межі такої свободи та адекватну реакцію суспільства на ті чи інші висловлювання.

Слід відмітити, що публічне висловлювання адвокатом позиції по справі, здійснюване у дозволених межах, все одно може спричиняти негативні дії по відношенню до нього. Так, за даними нещодавнього опитування Ради адвокатських палат та юридичних товариств Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe), 57% адвокатів повідомили про погрози або агресію впродовж останніх двох-трьох років. Тож з огляду на ризики, з якими стикаються адвокати, ССВЕ підкреслила необхідність вжиття надійних захисних заходів та рішуче підтримала прийняття Європейської конвенції про захист професії адвоката [5]. Цей новий міжнародний документ був розроблений для створення чіткого правового захисту, який гарантує адвокатам можливість виконання своїх професійних обов'язків, не боячись втручання, залякування або заподіяння шкоди [6]. Аналіз його положень дозволить визначити його вплив на реалізацію права на доступ до правосуддя та вплив на європейські стандарти у цій сфері.

Щодо України, то питання балансу між свободою адвоката висловлювати свої погляди та повагою до суду набуває актуальності з огляду на потребу завершити реформу правосуддя, зміцнити роль адвокатури у відповідності з європейськими стандартами. Тож дослідження свободи вираження поглядів адвокатів є важливим не лише для вдосконалення національного законодавства й дисциплінарної практики, а й для забезпечення реального доступу громадян до правосуддя через ефективну й незалежну адвокатуру.

Мета дослідження. З огляду на актуальність означеної тематики, вважаємо за необхідне охарактеризувати правові засади свободи вираження поглядів адвокатами як одного із критеріїв доступності правосуддя в національному та європейському праві, дослідити практику ЄСПЛ по статті 10 ЄКПЛ щодо захисту прав адвокатів.

Стан опрацювання проблематики. Питанням обмеження свободи слова у сфері здійснення правосуддя приділяється достатня увага дослідників. Зокрема, обмеження свободи вираження поглядів для захисту авторитету правосуддя розглядала А.О. Червяцова, слушно вказуючи, що поняття «авторитет і неупередженість суду» має певні об'єктивні, загальноєвропейські критерії [7]. Н. Гданський досліджував висловлювання та дії адвокатів в контексті втручання у діяльність суддів [8]. Окремі аспекти свободи вираження адвокатами своїх поглядів при здійсненні своєї діяльності також розглядаються в юридичній літературі. Так, Н. Сташків досліджуючи співвідношення свободи вираження поглядів та авторитету правосуддя, проаналізувала низку справ з практики ЄСПЛ, у яких адвокати критикували судочинство. Дослідниця констатувала, що судді можуть підлягати допустимій критиці за умови достатнього обґрунтування та відсутності образ [9]. У контексті дотримання адвокатами професійної етики розглядаються, наприклад, обмеження висловлювань в мережі Інтернет [10], засади спілкування адвокатів з прокурорами [11], етико-правові аспекти обговорення судового розгляду справи [12] тощо. Обґрунтовані висновки про особливості свободи вираження поглядів адвокатами роблять І.В. Бондар, Ю.М. Басюк [13]. Проте, на наш погляд, відсутні комплексні дослідження правових засад реалізації права на свободу вираження поглядів адвокатами у контексті забезпечення доступності правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Адвокати відіграють важливу роль серед інших юридичних професій як одні із основних суб'єктів системи правосуддя, роблячи свій внесок у захист верховенства права, забезпечення доступу громадян до правосуддя та захист основних прав і свобод. Їх професійна діяльність може піддаватися певним обмеженням, в тому числі і щодо свободи вираження поглядів.

Проаналізуємо європейські підходи до реалізації права на свободу вираження поглядів адвокатами. Насамперед слід згадати відкриту у травні 2025 року для підписання нову конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката (CETS № 226) [14]. На даний час її підписали 22 держави-члена Ради Європи [15]. Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката (далі – Конвенція) спрямована на захист адвокатів та їх професійних об'єднань, зокрема: забезпечення незалежності адвокатів та їх асоціацій; заборону переслідувань адвокатів, перешкод у виконанні

професійних обов'язків: захист від загроз, фізичних нападів, тиску, втручання, захист професійної діяльності. Конвенція захищає право на практику, на доступ до клієнтів, зв'язки клієнт-адвокат, конфіденційність, визначає справедливі та прозорі процедури дисциплінарного провадження, також значна увага приділена правам професійних асоціацій адвокатів. О.О. Храпенко слушно зазначає, що Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката «виступає важливим інструментом інституціоналізації адвокатської діяльності в європейському просторі та підтверджує зростаючу роль адвокатури як гаранта доступу до правосуддя й захисту основоположних прав і свобод людини» [16]. На наш погляд, набрання чинності цією конвенцією сприятиме ефективній реалізації права на правову допомогу і, відповідно, праву на доступ до правосуддя, розширивши зміст стандартів правосуддя у європейському правовому просторі.

Однією із гарантій захисту професійної діяльності адвоката є свобода вираження поглядів. Зокрема, положення статті 7 зазначеної Конвенції визначають правові засади реалізації адвокатом права на свободу вираження поглядів [14]. Зокрема, виходячи зі змісту цієї статті виходить, що право на свободу вираження поглядів адвокатом має дві сторони: з одного боку – інформування громадськості про питання, що стосуються справ їхніх клієнтів і воно обмежується приписами закону, правилами професійної етики адвоката та питаннями поваги до приватного життя клієнта і правилами правосуддя; з іншого боку – це участь у публічному обговоренні змісту, тлумачення та застосування чинних і запропонованих правових норм, судових рішень, здійснення правосуддя та доступу до нього, захисту прав людини, а також можливість вносити пропозиції щодо реформ з цих питань, що означає можливість висловлення своєї думки адвокатом як індивідуально, так і колективно – наприклад, при роботі у складі відповідних професійних асоціацій та комітетів. Сюди, на нашу думку, також слід віднести публічні виступи адвокатів на запрошення медіа.

Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката ґрунтується на Основних принципах щодо ролі юристів розроблених Восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та поведінки з правопорушниками та на рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec(2000)21 «Про свободу здійснення професії адвоката», тому вважаємо за потрібне зупинитися також і на положеннях цих документів для характеристики права на свободу вираження поглядів адвокатів. Так, у п. 23 Основних принципів щодо ролі юристів розроблених Восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з питань запобігання злочинності та поведінки з правопорушниками встановлює: адвокати, як і інші громадяни, мають право на свободу вираження поглядів, переконань, об'єднань та зібрань. Зокрема, вони мають право брати участь у публічному обговоренні питань, що стосуються права, здійснення правосуддя та сприяння та захисту прав людини, а також вступати до місцевих, національних чи міжнародних організацій або створювати їх і відвідувати їхні засідання без професійних обмежень через свої законні дії або членство в законній організації. Здійснюючи ці права, адвокати завжди повинні поводитися відповідно до закону та визнаних стандартів та етики юридичної професії [17]. А в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2000) 21 «Про свободу здійснення професії адвоката» при характеристиці загальних принципів свободи професійної діяльності адвокатів також відзначено, що у адвокатів має бути свобода переконань, вираження поглядів, пересування, об'єднання та зібрань; зокрема, вони мають бути наділені правом брати участь у публічних дискусіях з питань, які стосуються права і відправлення правосуддя, і пропонувати реформи законодавства [18].

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства в статті 1.1 визначає, що у будь – кому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій. У цьому зв'язку на адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Зобов'язання умовно поділяють на такі категорії: перед клієнтом; перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені; перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким з колег зокрема; а також перед суспільством, для членів якого існування свободної незалежної професії поряд з додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства [19].

Слушною є думка В.В. Заборовського, що професійна діяльність, авторитет та поведінка адвоката у повсякденному житті мають велике значення у ствердженні адвокатури як інституту правової держави та громадянського суспільства [20, с. 195]. Отже, роль адвоката полягає у консультуванні, адвокатській діяльності та безпосередньому захисті інтересів клієнта. Адвокат консультує клієнта з правових питань, розглядає можливості мирного вирішення спору та/або бере участь у судовому провадженні, якщо таке відбувається. Здатність адвоката виконувати цю роль, залежить

в тому числі й від ступеню його професійної незалежності по відношенню до судів, державних органів, а також щодо власних інтересів. Саме ця незалежність в тому числі залежить й від можливості висловлювати власну думку адвокатом не тільки в суді, але й публічно. Звичайно, що правила про адвокатську таємницю також впливають на деякі аспекти реалізації цього права і їх можна розглядати з кількох аспектів: морального, договірної та етичного.

Іншим важливим аспектом є гарантії цієї незалежності, в тому числі захист репутації адвокатів, шкода якій може бути завдана публічними висловлюваннями інших осіб. Тут мова може йти також і про заборону ототожнення адвоката з клієнтом, чим можуть зловживати медіа. Національна асоціація адвокатів неодноразово у своїх публікаціях наголошувала на цій проблемі [21; 22; 23; 24].

І.В. Бондар, Ю.М. Басюк аналізуючи свободу вираження поглядів адвокатами слушно стверджують, що на основі усталеної практики ЄСПЛ сформувалися засади втручання у це право, зокрема їх основою є баланс між захистом свободи слова та захистом судової влади [25, с. 19].

З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне, навести деякі важливі позиції ЄСПЛ за статтею 10 ЄКПЛ щодо захисту прав адвокатів. Так, ЄСПЛ при розгляді справ про порушення цієї статті виходить з того, що свобода вираження поглядів є попередньою умовою інших свобод, гарантованих ст. 10, і вона користується майже абсолютним захистом в тому сенсі, що можливі лише обмеження, викладені в пункті 2, якщо вони є необхідними в демократичному суспільстві. Відповідно до свободи висловлювань, особи також захищені від можливих негативних наслідків у випадках, коли певні думки приписуються їм після попередніх публічних висловлювань. Свобода мати свою думку включає в себе «негативну свободу» не бути примушеним до висловлювати власну думку, яка на погляд Суду також може захищатися ст. 10 Конвенції, хоча це питання слід розглядати на індивідуальній основі [26, с. 15]. Посилаючись на особливий статус адвокатів і їх роль у відправленні правосуддя, Суд розмежовує становище адвокатів та журналістів. Якщо завдання останніх полягає у передачі інформації та ідей з усіх питань, що становлять суспільний інтерес, зокрема й тими, що стосуються відправлення правосуддя, то адвокати як головні дійові особи у системі правосуддя безпосередньо беруть участь у її функціонуванні і у захисті сторони [26, с. 105].

У справі *Simić v. Bosnia and Herzegovina* (заява № 39764/20) [27] адвоката оштрафували за саркастичні вислови у апеляції, які були визнані образливими. Адвокат у судовому засіданні розповів жарт про професора, котрий вимагав від студентів не тільки число, а й імена жертв бомбардування Хіросіми. Цим жартом заявник хотів проілюструвати його критику підходу суду другої інстанції до доказів і питань, які він ставив як захисник. Жарт був зроблений у залі суду і не поширювався у медіа, проте апеляційний суд розцінив висловлювання як образливі щодо суду та притягнув заявника до відповідальності за неповагу до суду. Розглядаючи обставини справи ЄСПЛ вирішив, що відбулося порушення свободи вираження поглядів, тому що вислови були зроблені в контексті захисту інтересів клієнта, і санкція не була обґрунтована достатньо.

Аналогічного висновку ЄСПЛ прийшов у рішенні по спрві *Pisanski v. Croatia* (заява № 28794/18) [28]. У цій справі адвокат висловив критичні зауваження стосовно суду першої інстанції в апеляційній скарзі, захищаючи правові інтереси клієнта. Суд встановив, що хоча мова була різкою, вона підпадає під захист ст. 10, бо адвокат діяв у професійній ролі. Суд визнав, що причини для втручання у свободу вираження поглядів не були «відповідними та достатніми».

У об'єднаному провадженні у справі *L.P. and Carvalho v. Portugal* (заява № 24845/13 та № 49103/15) [29] ЄСПЛ також встановив порушення права передбаченого ст. 10 ЄКПЛ, визнавши притягнення до відповідальності адвокатів за критику суду у документах, які були підготовлені у професійній ролі, втручанням було непропорційним та непотрібним у демократичному суспільстві.

У наступній справі *Morice v. France* (№ 29369/10) [30] критичні зауваження щодо суддів були висловлені адвокатом у газетній статті та через лист до міністерства. Стаття та лист стосувалися запиту про адміністративне розслідування щодо поведінки суддів. ЄСПЛ наголосив, що адвокати повинні мати можливість піднімати питання про недоліки роботи судової системи, якщо це робиться на фактичній основі й стосується суспільно важливих тем. Суд підтвердив підвищений рівень захисту для професійної критики, висловленої в інтересах належного здійснення правосуддя.

У справах *Nikula v. Finland* (заява № 31611/96) [31] та *Reznik v. Russia* (заява № 4977/05) [32] ЄСПЛ визнав, що надмірне обмеження свободи висловлювання адвокатів може перешкоджати належному здійсненню правосуддя. В обох випадках адвокати критично висловилися захищаючи інтереси клієнта роте не щодо суду, а прокурора у першому випадку та щодо незаконних дій слідчих органів – у другому. В обох випадках ЄСПЛ встановив, що національні органи необґрунтовано обмежили свободу слова адвоката, притягнувши їх до відповідальності, а державні службовці, зокрема прокурори та слідчі, мають вищу межу терпимості до критики, якщо вона обґрунтована і не переслідує приватну або образливу мету.

У наведених справах ЄСПЛ наголошував, що при вирішенні питання про притягнення до відповідальності адвоката за критику суду слід враховувати чи висловлювання були у зв'язку виконанням професійних обов'язків по захисту прав клієнта, а також спосіб, місце і ціль таких висловлювань.

Аналізуючи практику ЄСПЛ, Д. Л. Аббасова робить слушний висновок, що адвокат може бути притягнутим до дисциплінарної або будь-яких інших видів відповідальності за публічне обговорення судового розгляду справи, якщо єдиною метою його висловлювань є образа суду або судової системи в цілому [12, с. 5].

Такий підхід ЄСПЛ демонструє важливу роль адвокатури реалізації права на справедливий суд, зокрема й щодо свободи вираження поглядів адвокатами з метою реалізації своєї професійної функції щодо захисту прав клієнтів. Вбачається, що забезпечення реалізації цього права адвокатами дозволяє тим, хто потребує правового захисту отримати доступ до всіх інструментів правосуддя, але також й для того, щоб громадськість отримала можливість для оцінки питань доступу до правосуддя.

Висновки. Питання доступу до правосуддя в демократичному суспільстві залежить не лише від тих, хто формує судову практику, але і від тих хто формує громадську думку. Для того, щоб забезпечити ефективну співпрацю та взаєморозуміння між обома сторонами важливо докладати значних зусиль щоб забезпечити максимальну прозорість роботи системи правосуддя, чесність і професіоналізм її представників. Адвокат виступає не лише представником інтересів клієнта, а й активним учасником функціонування системи правосуддя, тому обмеження його можливостей вільно висловлювати правові позиції, критикувати дії органів влади чи суду, заявляти про порушення прав здатне підрвати ефективність судового захисту.

Практика ЄСПЛ за ст. 10 ЄКПЛ відіграє ключову роль у визначенні меж свободи вираження поглядів адвокатами під час здійснення ними професійної діяльності. Суд послідовно підкреслює, що адвокат, як учасник правосуддя, має не лише право, а й обов'язок привертати увагу суду до порушень та недоліків, що безпосередньо впливають на інтереси клієнта. Тому допустимі межі критики, висловленої адвокатом у процесуальному контексті, є ширшими, ніж під час звичайної публічної дискусії. Водночас ЄСПЛ наголошує, що висловлювання адвоката повинні залишатися професійними, добросовісними та спрямованими на правову аргументацію, а не на особисту образу чи підрив авторитету правосуддя. Саме баланс між захистом авторитету судової влади та необхідністю забезпечити ефективну адвокатську діяльність формує у практиці Суду чіткі критерії пропорційності дисциплінарних або інших санкцій, які можуть застосовуватися до адвокатів.

Підсумовуючи слід зазначити, що незалежність, професійна етика та свобода висловлювання адвокатів мають бути предметом особливого захисту. Розвиваючи європейські стандарти у сфері доступу до правосуддя Рада Європи розробила нову Конвенцію про захист професії адвоката. На наш погляд, Україні слід приєднатися до цієї Конвенції Ради Європи, оскільки вона встановлює подвійний принцип: по-перше, захист адвоката від тиску чи переслідування за добросовісні висловлювання, зроблені під час виконання професійних обов'язків; по-друге, вимогу професійної стриманості, яка ґрунтується на тому, що адвокат не повинен використовувати свободу слова для поширення образ, наклепів або підриву довіри до правосуддя. У такий спосіб Конвенція конкретизує підхід, який також впливає зі ст. 10 ЄКПЛ та практики ЄСПЛ: адвокат має широку, але не необмежену свободу висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. CASE of FUCHS v. GERMANY (Application № 29222/11 та 64345/11) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-204514&filename=FUCHS%20v.%20GERMANY%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20Ukrainian%20Helsinki%20Human%20Rights%20Union.docx&logEvent=False> (дата звернення: 14.11.2025).
2. Barrister cleared of misconduct after criticising 'boys' club' attitude in legal profession. URL: <https://www.theguardian.com/law/2024/dec/12/barrister-cleared-of-misconduct-after-criticising-boys-club-attitude-in-legal-profession> (дата звернення: 14.11.2025).
3. Non è diffamazione dare dell'evasore alla controparte. URL: <https://www.giustizialiberta.net/2023/02/27/non-e-diffamazione-dare-dellevasore-alla-controparte> (дата звернення: 14.11.2025).
4. «Torture blanche»: la convocation de Me Raphaël Kempf au commissariat soulève l'indignation de nombreux avocats. URL: <https://www.lavoixdunord.fr/1530785/article/2024-12-06/torture-blanche-la-convocation-de-me-raphael-kempf-au-commissariat-souleve-l> (дата звернення: 14.11.2025).
5. CCBE report on threatening behaviour and aggression towards lawyers. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/HUMAN_RIGHTS/HR_Guides____

- recommendations/EN_2024_CCBE-report-on-threatening-behaviour-and-aggression-towards-lawyers.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
6. Коментар до Конвенції РЄ про захист професії адвоката. URL: <https://zib.com.ua/ua/166222.html> (дата звернення: 14.11.2025).
 7. Червяцова А.О. Свобода вираження поглядів і підтримання авторитету і безсторонності суду: аналіз практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Право, 2013. № 1082. Вип. 16. С. 62–65.* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhIPR_2013_1082_16_15.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
 8. Гданський Н. Неприпустимість впливу з боку прокурорів та адвокатів на діяльність суддів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2024. Т. 11. № 1. С. 58–67.* URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/maу/34449/11.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).
 9. Шашків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства. 2018. № 3. С. 45–52.* URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/303> (дата звернення: 14.11.2025).
 10. Матвієнко В. В., Коновалов В. Порівняння основних аспектів дотримання адвокатської етики в мережі Інтернет. Досвід Польщі та України. *Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 1(7). С. 272–282.* DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-272-282](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-272-282).
 11. Кравченко М.О., Кісліцина І.О. До питання комунікації прокурора та адвоката: етичний аспект. *Право і суспільство. 2025. № 4. Т. 2. С. 3–9.* DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.1>.
 12. Аббасова Д.Л. Свобода вираження поглядів та поширення інформації про судовий розгляд: етико-правові аспекти. *Актуальні проблеми держави і права. 2023. Вип. 98. С. 3–9.* DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v98.2023.1>.
 13. Бондар І.В., Басюк Ю.М. Свобода вираження поглядів адвокатами: теоретико-прикладний аспект. *Наукові праці НУ ОЮА. 2023. Т. 23. С. 15–21.* URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom32/2.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).
 14. Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer (CETS No. 226). URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=226> (дата звернення: 14.11.2025).
 15. Chart of signatures and ratifications of Treaty 226. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=226> (дата звернення: 14.11.2025).
 16. Храпенко О.О. Конвенція про захист професії адвоката: перспективи для України. *Актуальні проблеми судового права: матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.). Харків: Право, 2025. С. 142–146.* URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a610e17-b0fe-4877-b256-a3a9b1ab46d6/content#page=143> (дата звернення: 14.11.2025).
 17. Basic Principles on the Role of Lawyers by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Havana, Cuba; 07.09.1990). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (дата звернення: 14.11.2025).
 18. Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer (Adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2000 at the 727th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/16804d0fc8> (дата звернення: 14.11.2025).
 19. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення: 14.11.2025).
 20. Заборовський В. В. Моральні засади здійснення адвокатської діяльності: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. 2024. Серія право. Випуск 81: частина 3. С. 191–196.* DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.28>.
 21. Ототожнення адвоката з клієнтом як спосіб маніпуляції громадською думкою. URL: <https://unba.org.ua/publications/10822-ototozhnennya-advokata-z-klientom-yak-sposib-manipulyacii-gromads-koou-dumkoou.html> (дата звернення: 14.11.2025).
 22. Захист без ярликів: ототожнення адвоката з клієнтом руйнує принципи правової держави. URL: <https://unba.org.ua/publications/10771-zahist-bez-yarlikiv-ototozhnennya-advokata-z-klientom-rujnue-principi-pravovoi-derzhavi.html> (дата звернення: 14.11.2025).

23. РАУ закликала Президента підписати Закон про відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом. URL: <https://unba.org.ua/news/10742-rau-zaklikala-prezidenta-pidpisati-zakon-pro-vidprovidal-nist-za-ototozhnennya-advokata-z-klientom.html> (дата звернення: 14.11.2025).
24. Захист адвокатів – захист правосуддя: відповіді на побоювання щодо нового закону. URL: <https://unba.org.ua/publications/10738-zahist-advokativ-zahist-pravosuddya-vidpovidi-na-pobojuvannya-shodo-novogo-zakonu.html> (дата звернення: 14.11.2025).
25. Бондар І.В., Басюк Ю.М. Свобода вираження поглядів адвокатами: теоретико-прикладний аспект. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2023. Т. 23. С. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/npnuola.v32.2023.2>.
26. Посібник зі статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Свобода вираження поглядів. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_ukr (дата звернення: 14.11.2025).
27. CASE OF SIMIĆ v. BOSNIA AND HERZEGOVIN (Application no. 39764/20). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-217256> (дата звернення: 14.11.2025).
28. CASE OF PISANSKI v. CROATIA (Application no. 28794/18). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233985> (дата звернення: 14.11.2025).
29. AFFAIRE L.P. ET CARVALHO c. PORTUGAL (Requêtes nos 24845/13 et 49103/15). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196399> (дата звернення: 14.11.2025).
30. CASE OF MORICE V. FRANCE – [Ukrainian Translation] by the Ukrainian Helsinki Human Rights Union. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204512> (дата звернення: 14.11.2025).
31. CASE OF NIKULA v. FINLAND (Application no. 31611/96). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333> (дата звернення: 14.11.2025).
32. CASE OF REZNIK V. RUSSIA (Application no. 4977/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-118040> (дата звернення: 14.11.2025).